

Masa

V. LETNIK — 7. ŠTEVILKA
DECEMBER 1980

OSKUPNOST

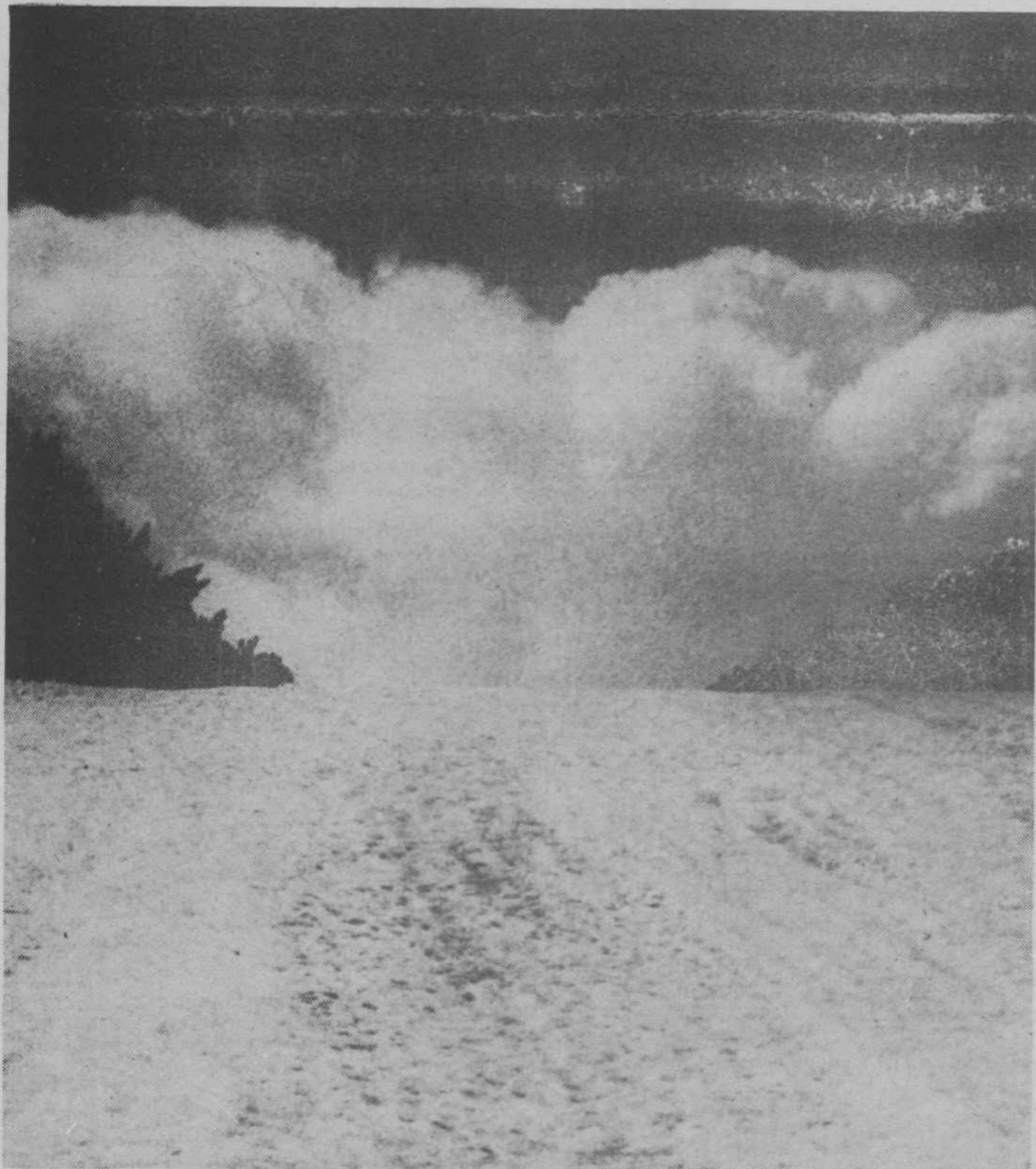
glasilo szcl ljubljana moste-polje

25. Maj

UMETNIŠKA PRILOGA

**Mnogo uspehov
pri
ustvarjalnem delu
v novem letu
1981!**

Uredništvo

KRILA — Foto: Dušan Gerlica

MLIN ZA PAPIR NA FUŽINAH

V stoletjih pred reformacijo je nastalo v Avstriji nasploh in v njenih alpskih deželah še posebej prav malo mlinov za papir. V 16. stoletju pa so, zlasti po razširitvi protestantizma, zrasli številni mlini za papir, eden med njimi na Fužinah pod Ljubljano — prvi na današnjem slovenskem in s tem na jugoslovanskem ozemlju.

Grad Fužine pod Ljubljano³ je zgradil leta 1528 Vid Kisl na levem bregu Ljubljane. Njegovemu sinu in nasledniku v gradu, Janžu Kisl, je baje prodala kartuzija Pleterje leta 1554 mlin⁴ nasproti gradu na desni obali te reke.⁵ Zemljišče, na katerem je stal mlin, je sicer pripadalo kmetom vasi Hrušica, ki je bila podložna Fužinam, toda mlin sam je bil bližje gradu kot pa imenovnemu naselju; prav zaradi tega ga bomo imenovali vedno mlin za papir pri Fužinah, ne pa mlin v Hrušici.⁶ Na podlagi virov v graškem arhivu je Thiel ugotovil,⁷ da je Kisl prejel privilegij za mlin za papir (točno rečeno za preureditev navadnega mlina v mlin za papir) leta 1580. Dopuščamo možnost navedenega datuma za prejem privilegija, dejstvo pa je, da je pričel papirničar s proizvodnjo že nekoliko prej, kajti njegov vodni znak zasledimo že najmanj decembra 1579.⁸

Naš najstarejši ohranjeni urbar za Fužine datira iz leta 1589.⁹ V njem piše, da je tedaj plačeval činž od mlina za papir pri Fužinah (Zinns bey Kaltenprunn za razliko od mlinov, ki so bili in Schloss zu Kaltenprunn) mojster Pankrac (Pangraz, Thiel piše Pongracz) letno 25 ren. gld in 10 rizmov¹⁰ papirja. Če je mlin pričel obratovati pred letom 1580, potem je velika verjetnost, da je mojster Pankrac delal v njem od samega začetka.

Mojster je bil istočasno tudi kmet v hruški župi. Delil je namreč polovično hubo s Petrom Bratom, ki je imel v lasti pri Fužinah kovačijo. Ostale pol hube je sam užival Avguštin Šmit, ki je tudi imel kovačijo pri gradu. Linhart Brat in njegov brat Peter sta

JOŽE ŠORN je po rodu iz železničarske družine — rodil se je l. 1921 v Zeleni jami. Po končani osnovni šoli v Mostah in gimnaziji (l. državna, realka) v Ljubljani je vpisal na ljubljanski univerzi občo zgodovino in jo z dveletno medvojno prekinitvijo l. 1948 uspešno dokončal.

Kot arhivar v Mestnem arhivu ljubljanskem se je poglobil v zgodovino kapitalizma na Slovenskem. Po odsluženju vojaškega roka je l. 1952 opravil arhivarski izpit, sodeloval pri zgodovinskem društvu in njegovih publikacijah ter se pripravljal na promocijo: l. 1962 je obranil disertacijo in postal doktor zgodovinskih znanosti. Čez dve leti se je zaposlil pri Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja in l. 1967 postal njegov znanstveni sodelavec, čez leto dni pa še glavni urednik Prispevkov za zgodovino delavskega gibanja, kar je še danes.

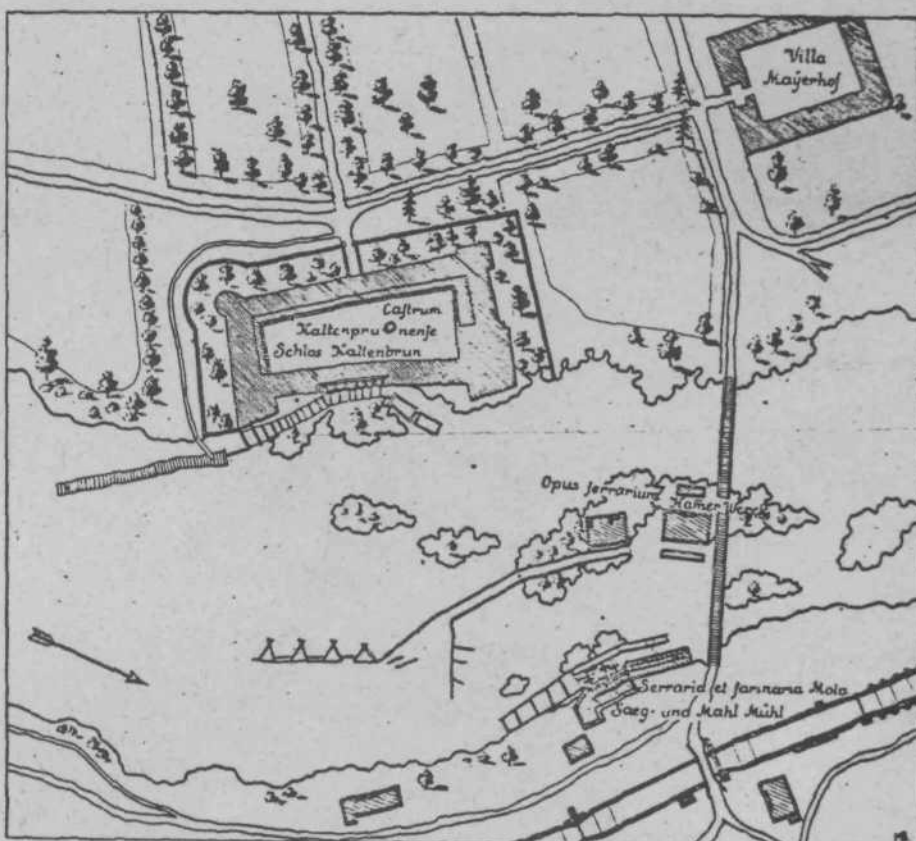
Plod njegovega dosedanjega znanstvenega delovanja so znanstveni prispevki s področja premogovništva, železarstva, papirništva, gospodarske statistike, industrijskega (tudi z nacionalnega in socialnega aspekta) razvoja na Slovenskem nasploh od začetkov kapitalizma do začetka 2. svetovne vojne. Za nas so prav gotovo posebno zanimivi njegovi znanstveni izsledki o zgodovini papirništva, saj ji je poleg samostojne knjige Razvoj Papirnice Vevče (1956) posvetil še poseben prispevek Starejši mlini za papir na Slovenskem (Zgodovinski časopis 1954), iz katerega povzemamo odlomek MLIN ZA PAPIR NA FUŽINAH (Naslov smo izbrali sami — op. ur.)

služila od mlina pri fužinskem mostu le 10 gld 30 kr. Iz tega bi se dalo sklepati, da je bil mlin za papir večji in pomembnejši obrat kot pa Bratova kovačija.

Okoli gradu (brzice!) je bilo še 6 navadnih mlinov, majhna steklarna, majhne fužine, kovačija, valjalnica 4 irharjev — torej skupina manjših obratov.

Za prenehanje dela v mlinu za papir se spet opiramo na Thiela, ki na podlagi virov

trdi, da se 1593 še imenuje mojster Pankrac kot lastnik mlina, 1596 pa da je bil mlin že pust.¹¹ V času potrditve zgoraj citiranega fužinskega urbarja v letu 1596 (potrdil ga je Jurij Kisl brez točnejše navedbe datuma) papirničar menda še ni prenehal z delom. Vsaj 18. maja leta 1596 je morda še izdeloval papir.¹² S tem seveda še ni rečeno, da ga v aktih iz poznejših let ne bi bilo več moč najti.

Mlin za papir mojstra Pankraca (na karti iz leta 1739 v DAS, mlin je bil na mestu mlina in žage na desnem bregu ob mostu)

³ Danes Studenec št. 1.

⁴ Thiel, Geschichte... Graz 1926, 3.

⁵ Danes je tu blizu električna centrala II papirnice evče oziroma stan. hiša Fužine št. 4.

⁶ Prim. Novak, op. cit., 72 »... u Gomjoj Hrušici...«; pravilno Thiel v svojih razpravah »... bei Kaltenbrunn...« in vsi ostali. Potočnik pa »... pri Studencu...«.

⁷ Gl. op. 4 in istega Geschichte..., Biberach 1940, 29; navaja arhive v Gradcu.

⁸ Prim. spis Instruction und Verrichtung v SSA, fasc. 54 h, snop. 7.

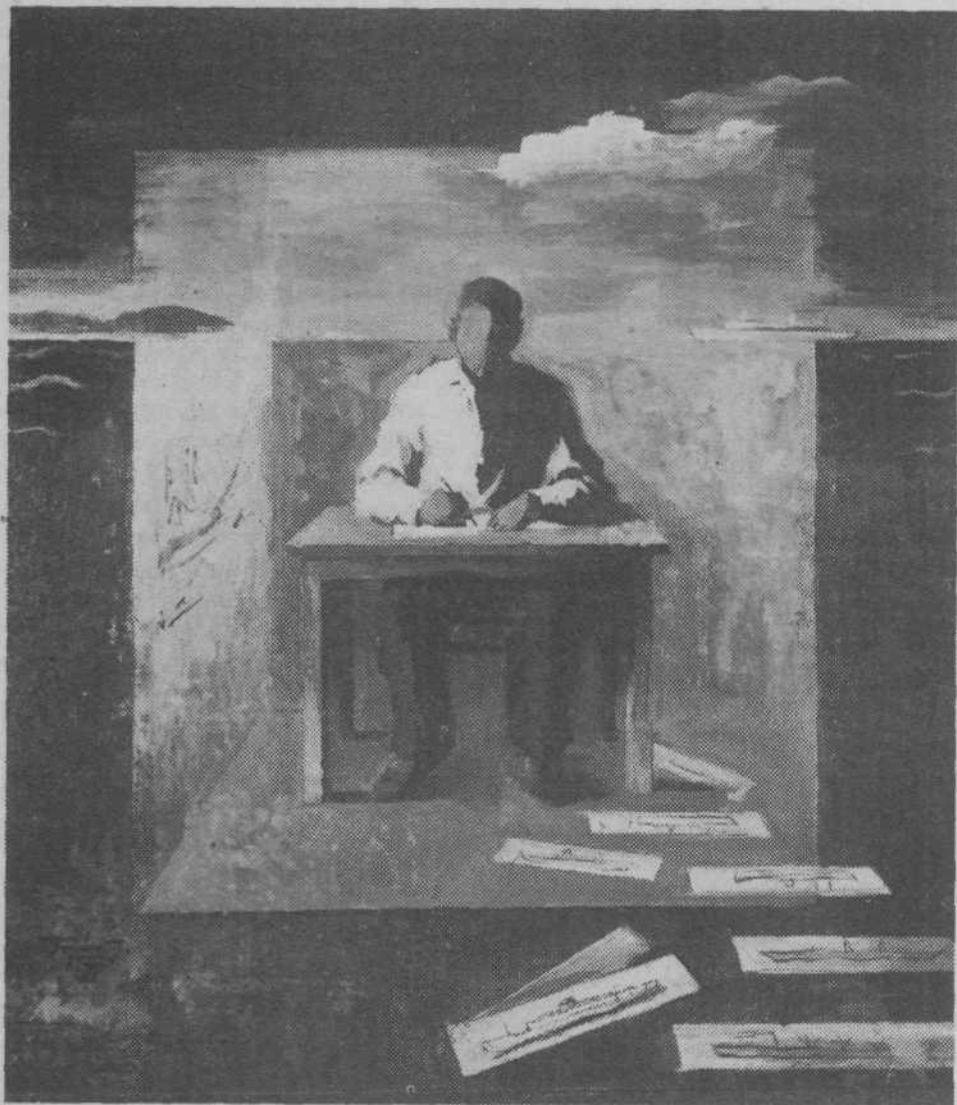
⁹ DAS, Rektificirani dominikal, akti za ljubljansko kresijo, fasc. I, št. 23.

¹⁰ Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, 542, piše, da je rizem sklad po 480 pol. V rokpisu št. 85 (l. 6 b) v Drž. arhivu Slovenije piše, da ima rizem 479 pol papirja.

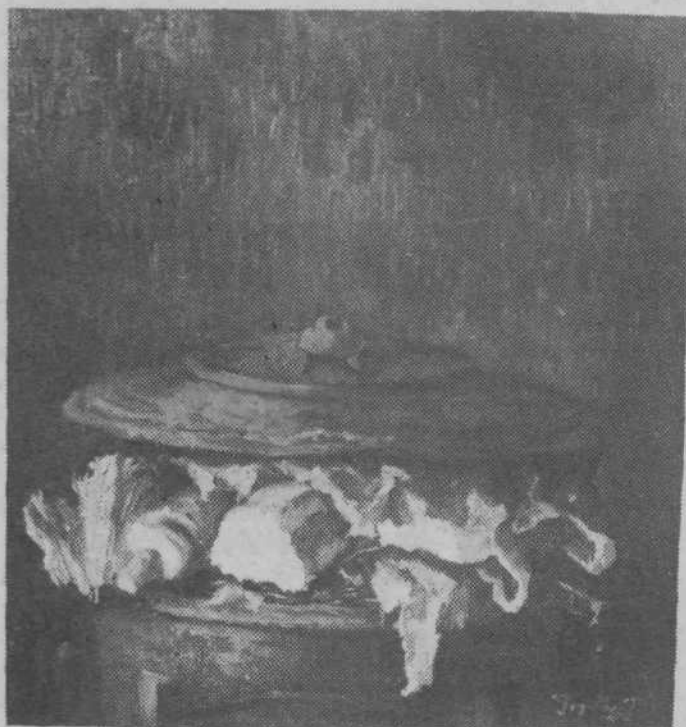
¹¹ Thiel, Geschichte..., Biberach 1940, 29.

¹² SSA, fasc. 207 a (ovoj Različne pritožbe), neki akt s tem datumom govori o pok Juriju Kislju i mlinu za papir v Hrušici (l.), ki je bil prej le navaden mlin, t.j. mlin za žito.

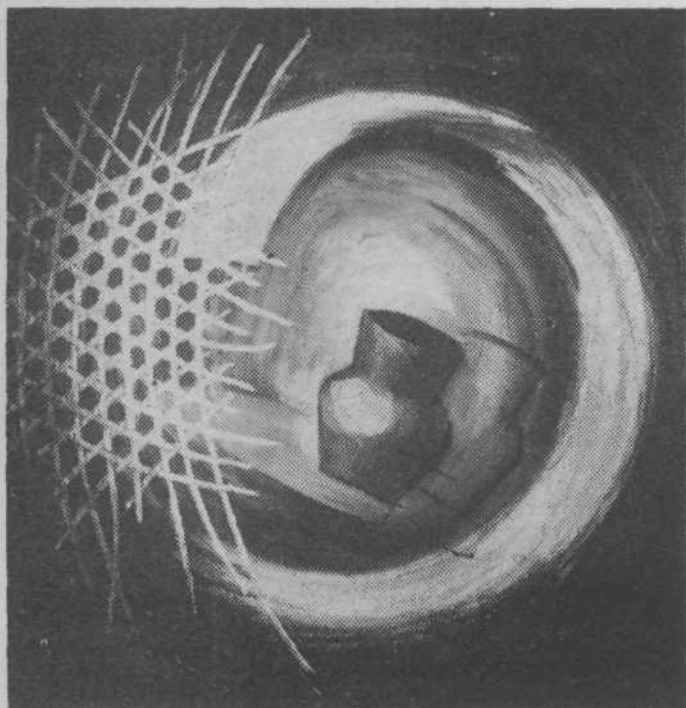
¹³ SSA, fasc. 54/14.

Jože Trpin: Hobby, olje 1977

Jože Trpin: Kruh, olje 1979

Jože Trpin: Kompozicija, olje 1979

JOŽE TRPIN se je rodil l. 1910 v Ljubljani na Poljanah. V osnovno šolo je hodil na Ledini, nižjo gimnazijo je končal na Poljanah, nato pa se je zaposlil v tedanji Jugoslovanski tiskarni — sedaj tiskarni Ljudske pravice. Istočasno se je šolal na strokovni šoli in — na svoje stroške — na grafični akademiji v Leipzigu, na oddelku za reprodukcijske tehnike. Že pred vojno se je preselil na Kodeljevo, kjer živi še sedaj.

Med vojno se je preživljal s priložnostnimi deli, pa sodeloval v OF kot njen aktivist.

Po osvoboditvi se je spet redno zaposlil v tiskarni, a ob delu študiral na likovni akademiji v Ljubljani slikarstvo pri prof. Gabrijelu Stupici, grafiko pa pri prof. Božidarju Jakcu. Diplomiral je leta 1949, naprej delal v tiskarni ter poučeval na grafični šoli in šoli za oblikovanje — vse do upokojitve leta 1972.

Čopič mu privablja predvsem narava, krajina in njena realna lepota. Poleg Gorenjske ga vedno bolj privlači Dolenjska s svojo toplo, svetlo mehko in temnejšo zasanjanostjo.

Doslej je samostojno ali v skupinah razstavljal v rodnem kraju in drugod po Sloveniji. Bil je tudi eden prvih sodelavcev likovne komisije pri občinski zvezi kulturnih organizacij naše občine, udeleževal pa se je tudi slikarskih kolonij na Vršiču, v Kranjski gori in Bovcu. Ko v tem mesecu praznuje svojo 70-letnico, se čestitkam pridružuje tudi naše uredništvo.

Francka Zupančič-Vračeva

Njen dom stoji ob levem bregu Ljubljane v Spodnjem Kašlju, že blizu izliva v Savo. Na vrtu je delavnica, v kateri so bili že leta 1941 sestanki zavednih domačinov. Prve smemice jim je dajal Polde Maček st. Pojasnjeval jim je pomen naše Partije v osvobodilnem gibanju in Francka je vse to sprejemala vase kot blagovest. Prezela je gospodarski odsek in propagando na terenu. Še pred letom 1942 je postala članica KPS. Januarja in februarja 1942 je na svojem domu organizirala bolničarski tečaj, ki se ga je udeleževala tudi sama. Poznala je vsak košček zemlje daleč naokrog, vsako stezo in vse domačine iz svoje in iz bližnjih vasi. Prenekateri od njih je prešel od dela za OF v vrste izdajalcev, kar je pomenilo za Francko veliko nevarnost. Ni se menila zanjo. Z delom na polju, na travniku ali v gozdu je združevala svoje delo kot aktivistka. Italijanski fašisti, ki so zasedli kraj in okolico tja do Zaloga, kjer so si podajali roke s svojimi nemškimi pajdaši, ji niso prišli do živnega. Oprezovala je na koncu vrta po stezah, tja do kašeljkega mostu, kdaj je prehod prost. Kadar je bil most zastražen, je bredla Ljubljano, da je iz Hrastja, iz zadobrovskega gozda ali s savskega proda prenesla na drugi breg Ljubljane orožje, municijo, živež, cigarete, pošto in kar je bilo še treba. Tam je postavila zanesljivo zvezo, da so prišle stvari v prave roke. Če so nastale med so-delavci na drugem mestu vrzeli — kar se je pogosto dogajalo — je morala stvari sama prinesiti na dogovorjeno mesto. Njena iznajdljivost in neustrašenost ništa poznali meja. Vozila in nosila je košare izvotljenih buč, zeljnih glav ali repe, napolnjene z municijo; med hosto in fižolovimi preklami je prevažala puške in drugo orožje, v težkih vrčih za mleko je bilo vse kaj drugega kot mleko. Vse to je delala ob vsakem času, od policijske do policijske ure in še čez. Morala je mimo fašističnih straž in mimo domobranskih ogleduških patrolj.

Obraz ji ni razodeval zadrege ali strahu. Spremljala je kurirja na vzhod proti Litiji in na sever proti Kamniku. Organizirala je tovarišice, da so sprejele medse po dva ali tri kurirje, njihovo orožje so skriale pod svoja oblačila in v živahnem pogovoru so stopale mimo številnih straž v Zalogu, ki je bil izhodišče za vse tri smeri. Organizirala je velike propagandne akcije in dostikrat je le za las manjkalo, da je niso zalotili sredi priprav. Ko so njeni bratje razorožili italijansko stražo pod železniškim mostom v Za-

logu, je čakala Francka v bližini in odnesla orožje na varno.

Konec avgusta 1942 se je zadrževala med Češnjicam in Zagradiščem, pičlo uro od Franckinega doma, Zdravkov bataljon z Gorenjske. Pod pretvezo, da gredo kropit tedaj umrlo Resjakovo mater onstran Ljubljane, so odšle Francka in tovarišice na obisk k partizanom. S seboj so nosile marsikaj potrebnega. Toda tisti dan je bil zanje usoden. Partizani so prejšnji večer zažgali skladišče okupatorjem naklonjene vevške papirnice. Italijani so odredili blokado vseh vasi v okolici tovame. Ko so se žene vračale v Kašelj, so jih fašisti na mostu aretirali. Vsako, ki je imela koga v hribih, so poslali na Rab. Tudi Francka je romala v internacijo. Za dolgih osem mesecev je bilo prekinjeno njeno delo v domačem kraju. Nadaljevala pa ga je v internaciji, vzgajala vso svojo okolico in bodrila malodušne v dneh najtežje preizkušnje.

Ko se je maja 1943 vrnila domov, so ji izdajalski hlapci zagrozili s ponovno internacijo. Morala bi se javljati na domobranski komandi v Polju, a se jim ni odzvala. Spet je začela opravljati odgovorna in težka dela, kakor da bi ji ne bili za petami. Negovala je ranjence po skritih bunkerjih, vodila v hribe od vseh strani prihajajoče tovariše in tovarišice, zlasti mnoge od Nemcev pobegle ruske ujetnike. Nadaljevala je s propagando in organizirala vse večje akcije. Ovaduhi pa niso mirovali. Posebno aktivni so postali po kapitulaciji Italije, ko se je bilo treba vdinjati novemu gospodarstvu.

Bilo je 5. oktobra 1943. Pozno v noč je Francka že nekajkrat preveslala Ljubljano. Na drugi breg je odpeljala več odev in pušk. Ko se je ob pol 11. uri odpravila k počitku, so prišli ponjo. V hišo je stopil oborožen belogardist, ostali so čakali zunaj v temi. Prestrašen jo je stari oče spraševal, kam odhaja. Francka ga je tolažila, da se kmalu vrne. Hitro se je morala odpraviti. Vodili so jo proti Zalogu, pod železniškim mostom, mimo zloglasne Gradiškove hiše in mimo Kozjaka na stezo ob Ljubljani. Ko so stopali v klanec mimo kamenitega križa, jo je eden od morilcev vprašal: »Veš, kam greš?«

»To veste vi, ki me ženete,« je odgovorila Francka. »Vseeno je, če veš ali ne, kesanje zmolli.« je oni nadaljeval.

»Nimam greha in ničesar se ne kesam!« je odgovorila Francka in stopila še nekaj korakov po poti ob Ljubljani.

Tedaj se je ustavil tisti, ki je stopal pred njo, se obrnil proti njej in jo ustrelil v prsi. Francka je padla na obraz. Ko je ležala na tleh, so ji pognali še en strel v tilnik, ki ji ji je zdrobil vretence in pod ušesom izstopil. Potem so jo ponovno ustrelili v prsi. V srce pa ni bila zadeta.

Na strele so odgovorili najprej Nemci z nasprotnega brega Ljubljane, ki so stražili železniško progo, na tej strani pa tudi fašisti, ki so še stražili zaloški most in ki so malo prej videli belogardiste, ki so vodili Francko v smrt. Eni kot drugi so mislili, da so jih napadli partizani. Morilci so pobegnili, še preden so utegnili vreči žrtev v Ljubljano. Ker je streljanje trajalo v presledkih vso noč, se dolgo niso vmili na kraj zločina.

Po dveh urah se je Francka prebudila iz nezavesti. Hotela je vstati, a ni mogla dvigniti glave. Prijela jo je z rokami in se čudila, od kod toliko mlačne vlage. Ni se takoj zavedala, da krvavi tudi iz tilnika. Ko se je domislila strašnih dogodkov, se je začela plaziti s steze proti bližnjim hišam. Kakor ranjena žival je rila po zemlji in se mukoma premikala naprej. Pri prvi hiši je začela plaziti s steze proti bližnjim hišam. Kakor ranjena žival je rila po zemlji in se mukoma premikala naprej. Pri prvi hiši je trkala zaman, niso ji odprli. Pri drugi si je niso upali vzeti pod streho, pustili so jo smrtno ranjeno pred vrati, boječ se za lastno varnost. Zgrozila se je. Kam naj se zateče! Do doma, ki je tako blizu, je preda-leč; morilci se lahko vsak hip vmejo in jo do smrti pobijejo, vaščani se je boje. V strašnih trenutkih se je domislila hiše Jurkovih ob koncu poti. V botrini so si, morda jo le sprejmejo pod streho. Zbrala je vse moči in drsela dalje, podpirajoč glavo z rokama. Ob dveh po polnoči je trkala pri Jurkovih. Niso je spoznali. Njen obraz je bil ves zlepljen s krvjo in prstjo, videti je bilo le belino oči. Tudi po glasu je niso takoj prepoznali, saj je le nerazumljivo grgrala. Nekje v bližini so spet zagrmeli strelji. S težavo je iztisnila iz sebe: »Vračeva Francka sem.« Potegnili so jo v hišo in ji v temi izmili obraz. Več si niso upali, ne vedoč, kaj naj počno s tako težko ranjenim človekom. Tudi luči si niso upali nažgati. Vse do jutra so se v hišo slišale stopinje morilcev, ki so jo pričeli iskati.

Navsezgodaj so poslali neznano žensko vohunit po hišah. Pod pretvezo, da kupuje

kravo, je hodila od domačije do domačije in oprezovala. Jurkovi so obvestili Franckine domače, ki so odhiteli po zdravnike. Prišel je dr. Gregorčič iz Polja in odredil vse potrebno. Do noči je ostala Francka pri Jurkovih, zvečer pa so jo s posteljo vred naložili na voz in odpeljali k bratu in svakinji v Zalog. Sem je že prvo jutro prišel kaplan Franc Erzar s Polja in jo pregovarjal, da se mu spove. Francka ga je vprašala: »Ali so vas moji morilci poslali k meni?«

Zanikal je in kazal skrb le za njeno dušo. Francka mu je naštel vse glavne zapovedi božje in mu pri vsaki posebej dokazala, da se ona ni pregrešila proti nobeni, pač pa da so se pregrešili njeni morilci. Dve uri jo je pregovarjal, skušal je dobiti od nje vsaj zagotovilo, da se mu spove, ko se bo okrepila. Tudi tega ni storila. Kljub strahotnim bolečinam, ki jih je prestajala, je ostala duševno krepka in neuklonljiva.

Ker bolečine v glavi po tednu dni še niso popustile in ni bilo Francki več prestajati, so pričeli domači misliti na prevoz v bolnišnico. Svakinja Marija in Mimi Tavler, njeni sodelavki, sta jo z domačim vozom odpeljali skozi Zalog, Spodnjo in Zgornjo Zdobrovo, Snebrje in Šmartno, mimo nemške straže v ljubljansko bolnišnico na 5. oddelek za vojne poškodbe. Zdravila sta jo dr. Šušteršič in dr. Žvanut.

Polagoma se je njeno stanjeboljšalo. Čutila se je vamo, zlasti še, ker so ji zdravniki zatrjevali, da lahko podaljšujejo zdravljenje tako težko poškodovanih bolnikov. V mislih je bila že zopet pri svojem delu v domačem kraju. Vedela je, koliko važnih nalog je še neopravljenih, koliko novega dela se je spet nabralo. Zbirala je moči in poizkušala vstajati. Vendar je bila po sedmih tednih še tako slaba, da si ni mogla sama odrezati koščka kruha. Vohuni, ki so bili nastavljeni na vseh oddelkih bolnišnice, so opazovali njeno okrevanje in obveščali morilce o vsem njenem zadržanju. Bila je previdna do obiskovalcev, ni pa slutila, da opazujejo vsak njen gib. Saj so še največjega zločinca pustili živeti, če se mu je odtrgala vrv na vislicah. Kako bi njej po tolikšnem trpljenju ne pustili življenja. Toda ponovno so prišli ponjo. Kljub protestom zdravnikov so jo sredi dopoldneva odvedli, ko je najmanj pričakovala, da se morajo strahotni doživljaji znova ponoviti. Prišli so največji zločinci, člani »čme roke« iz Polja: Stane Kukovca, Jerančič, Grad, Holozan in mlajši Bevka. Zvlekli so jo na avto, ki je stal pred bolnišnico, in z njo še dva druga aretiranca. Eden od njih je bil Jože Zakovšek, učitelj iz gluhonemnice. Z njim je imela Francka svoj poslednji pogovor. V kratkih potezah je opisala tovarišu, ki ga je videla prvič in zadnjič v svojem življenju, potek usodnih dogodkov. Ni zdihovala, dasi je vedela, da jo čaka gotova smrt. »Z menoj je konec,« je dejala. »Vem, da me bodo ubili.«

Peljali so jo v Polje v prosvetni dom, v katerem je toliko nesrečnih žrtev preživelo in v strašnih mukah pretrpelo poslednje ure svojega življenja. Hinavsko so ji pomagali z avtomobila, ker si sama ni mogla pomagati. Kakšne ostudne komedije so počenjali s človekom, za katerega so sklenili, da ga pobijejo v drugič, ker jim po usodnem naključju prvič ni uspelo!

Do večera je ostala v prosvetnem domu v Polju, komaj pol ure oddajena od svoje rojstne hiše. Kako in s kom je preživela te poslednje ure? Kam so hitele njene poslednje misli? Vedela je, da njena žrtev ni zaman. S to vero v srcu se je poslavljala od svojega dela in od vsega, kar je v življenju ljubila. Vsak hip je bila bliže onim, ki so že prestopili prag življenja na isti strašni način, kot ga bo morala ona. Podobe teh junaških, neuklonljivih ljudi so ji vstajale pred očmi in jo navdajale z neznano močjo.

Ko se je znočilo, so jo pošastni morilci spet naložili na avto in jo odpeljali v Stožice. Tam so jo sredi polja do smrti pobili. Morda oživi še enkrat? — jim je vrtalo v zločinskih glavah, ko so se domislili prvih treh strelav, ki ji niso končali življenja. To

pot so svoje ogabno zločinstvo opravili temeljito. S puškinim kopitom so zdrobili glavo žrtve, ko še niso bile zaceljene rane, zadobljene od strelav. Vso noč je ležalo njeno truplo pod mrzlim zimskim nebom.

Naslednje jutro je človek iz vasi prinesel v bolnišnico Franckine copate, ki so ležale poleg trupla na njivi. Zdravniki in osebje na oddelku so jih prepoznali. Mrtvo truplo Vračeve Francke so stožiški domobranci vrgli na kamnita tla tamkajšnje mrtvašnice. Zaklenili so vrata in odnesli ključ. Slučaj je nanesel, da je stopila k oknu mrtvašnice žena iz vasi, ki se je nekaj dni zdravila v bolnišnici na istem oddelku kot Francka. Prepoznala jo je po rožasti domači halji in sporočila domačim. Njeno prestreljeno in razbito telo pa so morali pustiti v smetišču pokopališča, kamor so ga brez krste zakopali zločinci.

Morda oživi še enkrat? Ta misel je preganjala zločince. Bali so se nerazumljive sile, ki so jo odkrivali v žrtvah, katere so pobijali. Čutili so, da imajo opraviti s silnimi ljudmi, ki bodo nekega dne strli zlagano in s krvjo oblitto moč zatiralcev. Zato so morili s poblaznelo besnostjo, zato so se opajali v krvi svojih žrtev, zato so v živinskem pijančevanju dušili svoj strah.

ŠTEFANIJA PODBEVŠEK

KOŠČEK KRUHA

Sedim v šoli in poslušam razlago. Kmalu bi zamudila pouk, ker sem zaspala. Zjutraj nisem jedla, zato sem bila še lačna. Zvoni. Končno! Odmor za malico. Pošteno mi že kruli po trebuhu. Hitro si razdelimo malico, ki je bila še kar dobra: kruh, sir in čaj. Odi-demo iz razreda in hodimo po hodniku. Kar naenkrat se pod mojimi nogami znajde košček kruha.

Seveda, današnji otroci imamo vsega dovolj. Črn kruh nam ni dovolj dober in imamo raje belega. Pomislim, kako nam starši venomer govorijo: »Nič ti ni všeč!« Ali pa: »Preveč imaš vsega. Ko smo bili mi toliko stari, si nismo nič izmišljali. Jedli smo, kar smo dobili. Včasih samo zelje in

fižol, če smo imeli seveda. Drugače pa še tega ne. Danes pa, če ti ponudimo zelje in fižol, se že zmrduješ, da tega ne ješ!«

Če malo pomislim, je to čisto res. Koliko otrok po svetu je lačnih. Beli, črni, rdeči in rumeni otroci vsega sveta stradajo. In koliko otrok bi pojedlo košček kruha, ki leži tu, sredi hodnika, da ga vidimo vsi? Najbrž nihče! Nikoli še nismo občutili lakote. Občutili pa so jo naši tovariši, ki so bili v narodnoosvobodilnem boju ali v ječah in taboriščih.

Ponekod po svetu še divjajo vojne in na tisoče otrok ta trenutek misli na ta košček kruha, ki ga je nek presit otrok vrgel na sredino hodnika.

ŠPELA LUKANČIČ
OŠ KETTEJA IN MURNA

Zima

Nedolgo tega smo hodili po ulicah še v kratkih hlačah ali krilih, v majicah in podobno. Kar naenkrat pa so se zunaj pojavili ljudje v plaščih, škornjih in toplih oblačilih.

Včerajšnji dan je bil zame zelo pust. Skozi okno sem opazovala okolico in videla, da med dežjem padajo drobne snežinke. Ceste so bile mokre in spolzke. Uboge snežinke so se mi zasmilile: »Saj ne bodo dolgo ostale, pa tako lepe so.« Zaželela sem si pravo snežinko, ki se ne bi nikoli stopila. Izpolnila bi mi vse želje.

Današnje jutro pa me je presenetilo. Zjutraj je bilo mnogo snega. Pokrajina je bila vsa bela, zazdelo se mi je lepo kot v pravljicah. Drevesa so se upogibala pod težo snega, sklanjala so se nizko k tlom. Rože, ki so še ostale, so se lomile, sneg jih je premagoval. Strehe hiš so bile bele in avtomobili so se mi zdeli podobni velikim kupom snega. Skoz okno sem opazovala tudi ljudi. Videla sem, da so zelo srečni. Sreča je doletela tudi mene. Na poti v šolo smo se kepali in v vseh nas je bila želja, da sneg ne bi kmalu skopnel.

Le ptice so žalostne. Zeblo jih bo in hrane jim bo primanjkovalo. A naredili jim bomo ptičje hišice in zanje skrbeli vso zimo.

KARIN ŠKRLJ
OŠ ADOLFA JAKHLA

V belem objemu laži

Sneg pada, belina prekriva izmučeni svet prežet s krvjo iz src pregnancev. Prekriva zemljo, beton, granit in marmor. Vse izginja pod njeno nežno tančico, kot da bi rada prekrila resničnost sveta, krutost in trpljenje zaslužjenih ljudi. Uho iztrga tišini osamljen grom — zadnji krik zgubljene rakete. Pretrga tančico! Skozi odprtino, ki je nastopila, pa priplahuta bel golob — z vejico oljke v kljunu. In vse se vrti v začaranem krogu, ostaja na mrtvi točki.

MARKO POPOVIČ,
OŠ JOŽETA MOŠKRIČA

Kam, oblaki?

Še vedno živim v oblakih, še vedno v mislih prestavljam planote, potujem v atomski in srednji vek in nikoli se rada ne vračam.

Nočem misliti, da mi bo življenje teklo kot našim mamam. Tako enolično in dolgočasno se mi zdi!

Verjetno je najlepše živeti za nekoga in ti ob tem ni žal, da si človek tega in ne srednjega ali kateregakoli veka že. A ker sem še zmeraj otrok, ki ne ve, kaj hoče in si hkrati želi vse in nič, ker še nikoli nisem videla drugega, boljšega ali mnogo slabšega življenja, ker še nikoli nisem okusila grenkobe in sladkosti na kak drug način, si želim, da bi me oblaki še dolgo vodili v dežele, ki jih nikoli ne bom videla, in tja, kamor bom mogoče čez mnogo let tudi prišla.

ŠPELA POTOČNIK B. a
OŠ KETTEJA IN MURNA

Ostal sem sam,
za vedno si odšla,
ostala je le bolečina,
bolečina ranjenega srca.

Grenkoba mi je prepojila telo,
z menoj je samo še turobno nebo,
brez zvezd,
brez zvezd, čudovitih zaveznikov
ljubezni, brez mesečevega sijaja,
ki mi je mnogokrat kazal pot,
pot do moje sreče.

Nič več ne slišim,
nič več ne čutim
svojega srca,
njegovega labodjega speva.

V prsih se je naselila
dolga in hladna zima.
Počasi me prežema
ta hladna gmota,
vedno bolj me tišči k tlom.

Sam sebi sem tujec,
postal sem brezoblična gmota,
vztrajno jo razžira samota.

V vedno daljših razmakih čutim,
da še živim,
da živim v tem prekletem svetu,
ki ne priznava bolečine,
bolečine mučenikov ljubezni
in pušča jih,
da umirajo sami
v svoji samoti.

V glavi se mi pletejo temne misli,
prepletle so okna,
zastirle so pogled na čisto,
brezmadežno nebo,
na ptice
in njihove neskončne melodije.

Moči me zapuščajo,
v meni ugaša življenje.
S poslednjimi močmi kličem
prijateljico smrt.

BOJAN KOZLEVČAR
Saturnus

ZIMA '80 — Foto: Dušan Jež

Jaz

*Potem sem s klobukom v roki zdirjal na cesto
in pustil vse tam v smrdečem podstrešju pohote
in prosil boga odpuščanja
in prosil za novo pot
in prosil svežega kruha*

*Potem sem spremenil ime in delo
in pustil vse tam v smrdečem nadstropju uniform
in prosil mater odpuščanja
in prosil kozarec toplote
in prosil za novo pot*

*Potem se je vrnilo nebo
in spustil sem kolesa po sebi
in prosil sebe odpuščanja
in sklenil nobenih gnezd brez vedrine*

JANEZ GRČAR

Škola života

*Kroz dubinu vremena
jurišale su generacije.
Na pragu budućnosti
izrasle u ljude.*

*Kroz dubinu vremena
i ljudi su znali krasti,
gristi, ubijati, paliti.
Postali su zvijeri.
Veći od zvijeri.*

*Kroz dubinu vremena,
ljudi su se učili voljeti, pomagati.
Ali ne svi.*

DRAGUTIN ŠMITRAN-JORDAN
SCT

Moja ulica

Moja ulica je lepa ob vsakem letnem času. V njej so raznovrstne hiše, a vse izražajo neko toplino. Tu so veliki in majhni vrtovi s prelepim cvetjem.

V pomladnem soncu se razcvetijo tulipani. Kot lokvanji na bleščečem jezeru se priklanjajo bilke, razgrinjajo se krošnje dreves. Ptički žvrgolijo, marljive čebele nabirajo med, delovne mravlje si gradijo novo mravljišče.

Poleti zadehtijo vrtnice, v drevesnih krošnjah si ptički gradijo gnezda, po ulici odmevajo radostni glasovi otrok.

Kmalu pride v goste jesen, zagrnjena v plašč s škrlatnimi barvami. Listje plava po zraku, na vrtovih so odcveteli tulipani, vrtnice se žalostno priklanjajo v vetru. Prične se pouk, otroci hitijo s torbicami na ramenih v šolo, starši jih neprestano opominjajo in učijo. Na dvoriščih se ne slišjo več glasovi otrok. Krošnje dreves so se odele v prelepe jesenske barve. Zrak je svež in čist.

Vse bolj je hladno in nekega dne začne snežiti. Snežinke spreletavajo nebo, kmalu so strehe pobeljene, vrtovi ogrinjani v belo lepoto. Otroci se igrajo, kepajo in uživajo v snegu, na šipah se razcvetajo ledene rože, iz dimnikov puha dim. V beli noči se razsvetlijo okna, povsod je mimo, vrabčki so že zdavnaj odšli spat. Zvezde svetijo, mesec se smehlja izza oblakov.

KATARINA KLEMEN
OŠ KETTEJA IN MURNA

Sine

*Ako se ikada rodiš,
moraš ličiti na voljenoga,
da bih se, sine, tvoja majka
uvijek sjećala njega.
Imaš čes crnu kosu,
oči plave boje,
jer on je, sine,
slomio srce majke tvoje.
Moraš, sine, o njemu znati
i njegove ime ču ti dati.
Kad budem željela voljeti njega,
tebe ču, sine, zvati.*

NADA
Saturnus

NAŠEL SI JE STREHO — Foto: Milenko Roš

VERJEMI MI

*Pišem ti o svoji poti
Na poslednji tir
te neskončne postaje
življenja
prihaja moj vlak
Vstopil bom
in se odpeljal
in nikogar ne bo
ki bi mi pomahal v slovo
zaželel srečno pot s poljubom
mi šepnil vročo željo
naj se še kdaj vrnem*

*Sam kot vedno
bom stal pri odprtem oknu
s solzami v očeh
in morilski topot koles
bo zadušil moj proseči klic
moj brezupni krik
tvoji izginjajoči silhueti*

*Rjovel bom v noč
in moje
morda edino resnične besede
ki sem jih kdajkoli izgovoril
se bodo razbijale
ob stenah dušljive teme
nekega tujega
osovraženega sveta*

*Oprosti mi
Oprosti mi*

*Življenje je samo eno
Ljubezen je samo ena*

*in tudi jaz Dominique
z vsem dobrim in zlom
ki je v meni
sem samo eden*

Resničen

*Oprosti
Življenje je
Ljubezen samo ena*

*Jaz Dominique dober
slab slab slab
samo eden*

*sem
sem*

Resničen

DOMINIQUE
ELEKTROTEHNA

Tovariši v boju, tovariši pri tobaku

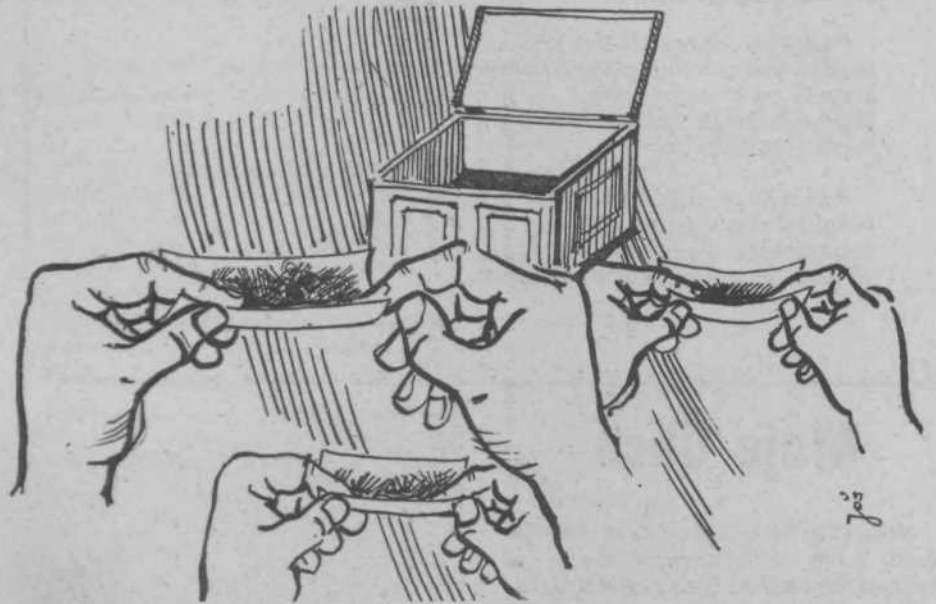
Ko je bil leta 1944 vrhovni štab v Drvarju, je tovariš Tito delal v znameniti pečini v neposredni bližini tega kraja. Spremljevalci in kurirji pri štabu pa so bili nekateri naši stari znanci: Henrik Miklavc-Henrik, Miro Dobrilovič, Anton Sotlar-Slika, Albin Grajzer-Albin in drugi.

Pa je tovariš Tito zapazil, da mu iz škatle na pisalni mizi nekam prehitro zmanjkuje tobaka. Lepega dne je sklical vse kurirje in spremljevalce, ki so zadnje dni dežurali v njegovi pisarni — med njimi je bil tudi eden od zgoraj omenjenih — in dejal:

»Če bi vedel, da tudi vi rabite moj tobak, bi ga naročil dnevno vsaj še enkrat več!«

Od tedaj je tovarišu Titu zadostovala količina tobaka, ki ga je sicer dobival od intendanta vrhovnega štaba. Kadil ga je brez nepoklicanih »potrošnikov«.

Zapisal FRANC SOTLAR
narisal JOŠ

DVA OBRAZA

Tovariša N. N. sem izredno spoštoval. Bil je človek dejanja, akcije, vedno pol koraka pred drugimi. Pravi voditelj in usmerjevalec. Zastavonoša na čelu kolone. Kadarkoli in kjerkoli, naj je bil to kongres ali zborovanje ali samo posvet, vedno je bil med prvimi. Njegove besede so bile jasne, ostre, vizionarske, napredne, v skladu s politikom in želenimi cilji. Imel sem ga za zgled in čestokrat potožil, ko smo se pogovarjali o sedanjem trenutku: »Škoda, da nimamo več takih ljudi, kakršen je tovariš N. N.«

Zato sem bil zelo vesel in počaščen, ko sem imel na neki proslavi, kjer je bil v središču pozornosti, priložnost, da sem sedel poleg njega. Bil je tak, kot sem si ga predstavljaj: preprost, zgovoren, skratka prijeten sobesednik. Poznal je vse, vedel je vse, razumel je vse in za vse je vedel edino pravilno, najboljšo rešitev.

Ko sva, ali bolje, ko smo pri omizju obdelali vse svetovne ekcese, ugodno rešili vse naše notranje probleme in našli odgovore na lokalna vprašanja, je pogovor prešel na čisto preproste, domače hišne zadevice.

Pripovedoval sem o težavah, ki jih imam z gradnjo centralne kurjave v hiši, kjer živim. Potreben material sicer je, a praviloma ne na enem mestu, temveč moraš, če hočeš kompletirati posamezni del, stopiti vsaj v pet trgovin. Iz tega sem spoznal in o tem govoril, da naši organizatorji proizvodnje in vodilni v gospodarstvu nimajo lahke naloge, če hočejo zagotoviti normalno proizvodnjo.

Strinjal se je z mano, prvič odkar sva se

pogovarjala za mizo, a vseeno je povedal še svoje mnenje.

»Da, res je, kar praviš! A res je tudi, kar pravimo, da se premalo dela. ... Kakšno peč pa si vgradil.«

»Kupil sem domačo, na premog.«

»Aha, našo, domačo! Te so zanič. Najboljše so švedske! Jaz imam švedsko, ta je najboljša, boljše kot nemška. Naše so vse zanič in jih je škoda kupovati. P — premog, zakaj premog? Nafta, tovariš! Nafta je gorivo!«

»Že, že, toda za tuje peči je treba devize. Po drugi strani pa gre za našo proizvodnjo, njo pa moramo podpirati. Nafta ni in uvažamo jo pa dragga je. Premog pa je domač, ga bomo že nakopali. Pa tudi vse naše domače stvari miso take slabe. Glejte, na primer, že dve leti imam televizor Gorenje, a mi, pri tem sem potrkal na mizo, »že dve dve leti odlično dela.«

»Ha, kaj še! Kaj je Gorenje. Vsa naša elektronska industrija je slabo kopiranje tujih aparatov. Jaz to vem in zato imam samo aparate uglednih tujih firm. To je nekaj! Kvaliteta! Pustite to domače, oprostite, sranje!«

»S tem bi se čisto ne strinjal. Veliko naših proizvodov je enakovrednih tujim. Kar poglejte...«

»Že, že! Toda to ne zato, ker bi bili tako kvalitetni, temveč zato, ker tudi tujci ne delajo več tako dobro. In niti ni čudno — kdo pa še dela v Nemčiji? Jugoviči, Turki, Italijani in druga podobna golazen. Kvaliteta izdelkov se res slabša. Poglejte moj seda-

*Srce ni gostilna,
kjer lahko vsakdo
brezplačno pije kri
bližnjega!*

IVAN CIMERMAN

nji Audi, ne more se primerjati s prejšnjim. Ista znamka in velika razlika.«

»Vendar, glejte našo konfekcijo!«

»Pustite jo, naj spi v miru in prede izgube. Jaz se oblačim zunaj, in to elegantno in za majhne denarje.«

Počasi mi je postalo vsega dovolj in tudi jasno, zakaj se pri nas nekatere stvari ne premaknejo. Vse je eno samo čvekanje.

»Dovolite, ali v prejimate plačo v dinarjih?«

»Ja, seveda, kaj pa mislite.«

»Jaz pa bi je ne, zahteval bi plačilo v dolarjih ali markah. Saj dinar nima nobene kvalitete in je ničvreden. Sedaj mi je tudi jasno, zakaj. Ker sloni na nekvalitetni proizvodnji, na premajhni proizvodnji in pokvarjenih politikih.«

»Čujte, vi ste nesramni.«

»Oprostite, vi pa pokvarjeni.«

Tovariša N. N. sem tako spoznal v celoti in vsej njegovi veličini. Ni bil človek dejanj, temveč človek besed. Besede pa se kot dim izgubijo v ozračju, ki je morda prav zato tako onesnaženo.

M. M.

NAŠA SKUPNOST — 25. MAJ

Umetniška priloga. Ureja komisija pri uredniškem odboru Nsk, zanjo odgovarja Marjan Moškrič.

*Labodl nič ne izgubi od svojega dostojanstva,
če sega v blatno močvirsko dno.*

IVAN CIMERMAN